ארגוני פשע ובנקאות צללים: ארבע דרכים שאיראן משטה בסנקציות המערביות

written by אלי קלוטשטיין | 29.10.2025

כאשר שלוש המעצמות האירופיות גרמניה, צרפת ובריטניה החליטו בסוף ספטמבר להחזיר את מנגנון ה"סנאפבק" על איראן, בטהרן נשמעו קולות רבים המגנים את ההחלטה, זעקות של פחד ממנה וקריאות שהפעולה הזאת אינה חוקית. ככל הנראה לא בכדי הזדעקו כל כך האיראנים מהצעד החריף נגדם, שכן ברפובליקה האסלאמית חוששים שמשטר העיצומים הכבד ששוב מוטל עליה, שכולל גם אמברגו נשק ואיסורים שנאכפים על ידי החלטות של מועצת הביטחון, עלול לפגוע קשות בכלכלה האיראנית ולהכביד בעיקר על האזרחים הקטנים במדינה.

אך למרות החשש ממהלומה כלכלית, ועל אף החומרה היתרה של העיצומים שכלולים בסנאפבק, צריך להודות ביושר שמשטר האייתוללות מורגל כבר בענישה הפיננסית נגדו, וככל הנראה למד דרכים לעקוף אותה, לרכך אותה ולעיתים אפילו לנצל אותה. ב-2018, לאחר פרישת ארה"ב מהסכם הגרעין, הקימה איראן "מפקדה לפעולות-נגד מול העיצומים", שמייעצת לאישים שהוטלו עליהם עיצומים כיצד לנהוג ולעקוף את הענישה נגדם. בין היתר גם מספקת המפקדה שירותי ייעוץ משפטיים לאישים ולגופים שחוששים מהשלכות הסנקציות עליהם.

באחרונה דווח כי את הסיוע הגדול ביותר לעקיפת העיצומים על איראן מגישה לה סין, ומומחים מציינים כי במידה רבה הפכה המדינה הקומוניסטית ל"מנוע" של אסטרטגיית ההתחמקות של טהרן מהסנקציות. לפי תחקירים שפורסמו בעיתונות, בייג'ינג פיתחה שיטות מיוחדות להקמת מעין מערכת תשלומים ובנקאות "מקבילה" לזו הרגילה, שמאפשרת לסינים ולאיראנים גם יחד ליהנות מסחר משותף מבלי חשש שיוטלו עליהם עיצומים. כך מתאפשר לטהרן לייבא סחורות שנחוצות לה מאוד, אפילו רכיבים לייצור טילים, ובאותה העת לייצא נפט.

כיצד עובדים המנגנונים הללו? ומה עושה איראן כדי לעקוף את העיצומים הכבדים עליה, למרות כל מאמצי המערב? נפרט כעת ארבע דרכים, ככל הנראה מתוך רבות אחרות שבנתה הרפובליקה האסלאמית כדי לנטרל את השפעת הסנאפבק.

בנקאות הצללים

כבר קרוב לעשר שנים מפעילה איראן רשת סבוכה של מוסדות פיננסיים, חלפנים, חברות קש ועוד שלל אמצעים שמטרתם להסוות את טביעות האצבע שלה בפעילות כלכלית. יעדיה של מערכת זו, בסופו של יום, הם לאפשר לה לפעול במערכת הכלכלית המערבית והעולמית מבלי שניתן יהיה להפעיל עליה עיצומים, שכן הגורמים שנמצאים בחזית הפעולות אינם מזוהים עימה.

כך למשל היא מקימה חברות קש במדינות המוכרות כמקלט מס, ואשר הרגולציה שבהן מאוד

רופפת, ולא מאפשרת פיקוח בנקאי או חשבונאי הולם. מדינות כאלה כוללות את האמירויות, איים בקריביים, מלזיה, הונג-קונג ועוד. באמצעות חברות הקש האלה, שגם פותחות חשבונות בנק ייעודיים, מוכרת טהרן מוצרים של חברות איראניות המצויות תחת עיצומים בינלאומיים, ובעיקר הכוונה היא לנפט, מוצרי פטרוכימיה, מתכות ועוד.

כדי להסתיר ולטשטש את נתיב העברת הכספים, מקורם ועוד, משתמשים האיראנים בין היתר במסמכים מזויפים, מניפולציה של נתונים, חשבוניות מזויפות, תעודות משלוח שפרטיהן שונו וערבוב של הסחורה עם משלוחים ממקורות לגיטימיים.

חברות הקש מנוהלות באמצעות גורם שמגייסים האיראנים, המשמש כ"פנים" של אותם עסקים, ואשר משתף פעולה עם סוכניה של טהרן ומקבל מהם הנחיות כיצד למכור את הסחורות ולמי. לאחר ביצוע העסקאות הכסף שהרוויחה חברת הקש מהמכירה עובר בדרכים עקלקלות בין חשבונות וחברות שונים, מגיע לחלפנים באיראן, ולבסוף נוחת בטהרן. פעמים רבות הוא אינו מסיים בהכרח ב"קופה" שמשמשת את מקורות התקציב של המשטר, אלא נותר בידיים של גורמים בכירים המקורבים לממשל.

לעיתים כל נתיבי הצללים הללו חוזרים לידי משמרות המהפכה, ומאפשרים להם להשקיע בתחומי פיתוח הנשק, הטילים והגרעין או הפרוקסי השונים שאיראן מטפחת בכל רחבי המזרח התיכון. במקביל הם גם מסייעים לטהרן לייבא סחורות באמצעות חברות הקש, והכספים העודפים שנצברים בחשבונות מאפשרים לה לרכוש את אותן הסחורות באמצעות תשלום "לגיטימי", שאינו צבוע כאיראני.

בנוסף הקימו האיראנים מנגנוני בנקאות "מקבילים", שמשתמשים במערכות ממסור מתוצרת טהרן ואשר אמורים להוות תחליף למערכת העולמית של SWIFT. זו דרך נוספת לעקוף את העיצומים על איראן, אשר אינה יכולה להתחבר למערכת זו. מחלקת האוצר האמריקנית גם חשפה שהבנק המרכזי בטהרן הקים בנק חדש, שאינו מצוי בשטח היבשתי של המדינה אלא באזור שנוי במחלוקת, האי קיש, אך נשלט בידי "הבנק הפרסי" – אחד המוסדות הכלכליים הגדולים בטהרן – משמש כסות לפעולות כלכליות איתו, ומקבל פקודות ממשמרות המהפכה.

לפי חלק מהדיווחים, כשליש מהכלכלה האיראנית מבוסס על אפיקי צללים כאלה, והתעבורה בהם מגיעה לסכומים של עשרות עד מאות מיליארדי דולרים בשנה. ביוני 2024 פרסמו האמריקנים כי איראן חולשת על יותר מחמישים חברות כאלה בכל מיני פינות בעולם.

רק ביוני, למשל – עוד לפני הפעלת הסנאפבק – מחלקת האוצר האמריקנית הטילה עיצומים על כשלושים אישים וישויות כלכליות שקשורים לקבוצת בכירים איראנים, ואשר שימשו להלבנת הון בשווי מיליארדים. העסקאות שביצעה רשת העסקים הזאת אפשרה לאיראן לעקוף את העיצומים עליה, וכדברי מזכיר האוצר האמריקני היא היוותה "צינור חיים חיוני למשטר, שבאמצעותו הוא מקדם ומניח את ידיו על רווחים ממכירת נפט, מניע כספים וממנן את פעילויותיו לערעור הסדר

הבינלאומי".

רק כדי להבין בהיקף הסכומים שמדובר בהם, ועד להיכן הם מגיעים, חשוב למשל להדגיש את הפרסום הבא: גוף של מחלקת האוצר האמריקנית, כך דווח בשבוע שעבר, עוקב אחר כ-9 מיליארד דולר שעוברים בפעילות כלכלית בארה"ב, ואשר ככל הנראה משויכים לאיראן. זו נעזרת ברשת של חלפנים מקומיים, ישויות זרות ובנקים כדי לעקוף את העיצומים עליה, ואינה מתביישת גם לבצע עסקאות בלב היבשת האמריקנית.

בגיאורגיה, למשל, נחשף כי כ-13 אלף חברות איראניות נרשמו במדינה, ורובן תחת כמה כתובות בודדות בטבליסי. בבירה הגיאורגית נרשמו בין היתר כ-700 חברות לאותה כתובת ממש, אף שביקור בבניין לא העלה כל ממצאים המעידים על קיום פיזי שלהן במקום. אותן חברות מקושרות למשמרות המהפכה ולצבא האיראני, ועשויות לשמש כנתיב להעברת כספים ולעקיפת העיצומים.

איראן, לפי הדיווחים, טובלת את ידיה עמוקות בסחר בגיאורגיה מאז הסכם הגרעין ב-2015, וחברות מטהרן עוסקות בלוגיסטיקה, בנייה, רכש, פעילות פנאי ועוד. יתרה מכך, הסחר בנפט עם טבליסי נמשך למרות האזהרות האמריקניות מפני עיצומים אפשריים. במקביל, חלק מהחברות האיראניות רושמות את המוצרים שהן מוכרות כאילו יוצרו בגיאורגיה, שוכרות כוח אדם מקומי, ויוזמות שותפות עסקיות עם סוחרים מקומיים כדי להסוות את נתיב המעבר של סחורות.

הסחר בנפט

תגובתו של שר הנפט האיראני להפעלת הסנאפבק הייתה ש"לא מדובר בעניין גדול". ייתכן שהוא יודע על מה הוא מדבר. מלבד העובדה שכדברי השר במהלך השנים הוטלו על איראן כ-25 חבילות שונות של סנקציות, ושקשה למתוח עוד את החבל בעניינה, אין ברירה אלא להודות כי למרות הכול מצליחה טהרן להניב רווחים נאים מנפט גם בימים אלה.

אומנם העיצומים מגבילים ייצוא רשמי של נפט איראני, אך יש לרפובליקה האסלאמית מגוון דרכים להסתיר את המוצא של המכליות ולמכור את תכולתן למרות האיסור. לצורך כך בנתה טהרן רשת שלמה של מכליות "אפלות", "ספינות צללים" ישנות ולא מבוטחות, שעושות את דרכן ליעדים שונים בעולם. בראש אחת מענקיות הספנות הללו עומד למשל מוחמד שמחא'ני, בנו של אחד היועצים הקרובים ביותר למנהיג העליון באיראן, עלי שמח'אני.

מחלקת האוצר האמריקנית הסבירה כי "איראן נשענת על רשת בינלאומית של שחקנים מאורגנים למכור ולשנע נפט", שלטענתה חלק מהם מרוויחים בעצמם סכומים נאים מהסחר הזה. מומחים לנושא, העוקבים יום-יום אחר המכליות שמפעילה הרפובליקה האסלאמית, טוענים כי מספרן מגיע למאות.

מכיוון שחלק גדול מהספינות הללו מוכרות לרשויות ברחבי העולם, במשך כל השנים האחרונות

הן כיבו את מכשיר האיתור שלהן (למעט תקרית אחת) והפליגו בים מבלי שיכלו לעקוב אחריהן. לעיתים הן העבירו את המטען השחור מספינה אחת לאחרת כדי להקשות על המעקב, זייפו מסמכים, צבעו ספינות ונתנו להן שמות חדשים, או הסוו את הנפט כתוצר של עיראק, שכנתה של איראן, וכן של מדינות נוספות כגון מלזיה. הספינות החליפו ידיים בין בעלים וחברות שונות שהקימה טהרן, והצהירו על יעד אחד לנסיעה אך בפועל הפליגו ליעד אחר.

רוב גדול של הנפט נמכר לסין, בהיקף כולל של כ-1.5 מיליון חביות ביום, המהווים כ-90 אחוזים מסך הייצוא האיראני. אך גם סוריה של בשאר אלאסד רכשה כמויות נפט גדולות, וכן ונצואלה ואפילו רוסיה. לפי ההערכות האמריקניות, הרווחים מהסחר הלא חוקי בנפט של איראן הניבו לה בשנתיים האחרונות כ-100 מיליארד דולר. למעשה, נטען כי איראן חברה לרוסיה ולוונצואלה כדי לתפעל את הצי הזה יחדיו, והן חולקות את הנטל הלוגיסטי של כל הארמדה הזאת, שכוללת לפי הדיווחים כמעט אלף כלי שיט יחדיו, עם קיבולת של כ-27 אלף טונות.

הנה שתי דוגמאות שנחשפו באחרונה לאופן שבו איראן וסין משתפות פעולה בסחר הבלתי חוקי בנפט: שתי המדינות הגיעו להסכם סודי, כך דווח באחרונה, שלפיו הרפובליקה האסלאמית מוכרת למעצמה הקומוניסטית נפט בזול, ובתמורה זו אינה משלמת בכסף כי אם בחוזי בנייה בתוך איראן. רק בשנה שעברה, לפי הנתונים שנחשפו, זרמו כך לטהרן תשלומים על סך של כ-8.5 מיליארד דולר.

חשיפה אחרת עסקה בעסקת ברטר של חברות רכבים סיניות עם איראן, שבמסגרתה תמורת הנפט מייצאות החברות כולל יצרנית הרכב "צ'רי", האהודה למדי בארץ ערכות רכב חצי-שמישות, ובטהרן מרכיבים אותם הטכנאים המקומיים לרכבים שלמים. במקביל מוכרת כך הרפובליקה האסלאמית לבייג'ינג גם מתכות וחומרים כגון עופרת ואבץ.

מנפלאות עולם הקריפטו

התפתחות עולם הקריפטו והמטבעות הדיגיטליים בשנים האחרונות העמידה לרשות איראן אמצעי נוסף לעקוף את העיצומים הבינלאומיים עליה. במציאות שבה השימוש במטבעות מסוג זה הולך וגובר, והרגולציה לא תמיד מצליחה לעמוד בקצב, גורמים מחתרתיים כמו השלטון בטהרן ינסו תמיד למצוא מקומות שבהם ניתן לנצל את המצב ולייצר אפשרות נוספת להכנסה.

למעשה, זו תופעה כלל-עולמית, שאינה מוגבלת רק לאיראן. בשנים האחרונות מחלקת האוצר האמריקנית הגבירה את מאמציה להילחם בתופעת עקיפת הסנקציות באמצעות קריפטו. בשנה שעברה, כך עולה מהנתונים, ישויות הנתונות תחת עיצומים קיבלו 15.8 מיליארד דולר בהעברות קריפטו, ובסך הכול מדובר כמעט ב-40 אחוזים מכלל העברות המטבעות הדיגיטליים הבלתי חוקיות בעולם ב-2024.

כמדינה הנתונה תחת המיקרוסקופ העולמי בכל הקשור להעברות כספים בין בנקים רשמיים, ועל רקע חוסר היציבות של המטבע המקומי, השימוש במטבעות דיגיטליים רווח מאוד באיראן.

באותה נשימה, חוות לכריית מטבעות כאלה רווחות מאוד במדינה, על אף המחסור הגדול שיש בה בחשמל והעומס שהן גורמות לרשתות המקומיות. ב-2021, למשל, איראן כרתה כ-4.5 אחוזים מכלל המטבעות בעולם, בהכנסה שהגיעה לכמיליארד דולר. אפשר להבין, אם כן, מדוע הרשויות מוכנות לסבול את העומס של התופעה על רשת החשמל, ובמיוחד כאשר נודע כי הרבה מאוד מהחוות הללו מקושרות לכמה מגופי השלטון, כולל משמרות המהפכה והבסיג'.

חוקרים במערב חשפו כי גופי הביטחון האיראניים נעזרים במטבעות קריפטו ברכש של ציוד צבאי, סיוע לארגוני הפרוקסי שלהם ועקיפה של העיצומים בתחומי הגרעין והטילים. בלב הפעילות הזאת ניצבת נוביטקס, בורסת מטבעות הקריפטו האיראנית, שמשרתת כ-11 מיליון משתמשים. הבורסה, שהוטלו עליה עיצומים, הפכה לאמצעי מועדף לשימוש בקריפטו באיראן. היא נוסדה ב-2017, ומאפשרת למשתמשים לסחור בה בביטקוין, טתר ועוד.

באמצעות הבורסה הזאת מצליחים גורמים איראניים לעקוף את ההגבלות הכלכליות על המדינה ולסחור עם מדינות זרות, כשהם משתמשים בבורסות של מדינות שהרגולציה שלהן רופפת כדי לעקוף את העיצומים ולהסוות את מקור התשלום. כך למשל, רק בחודש שעבר החרימו הרשויות בארה"ב מעט יותר מחצי מיליון דולר של מטבעות דיגיטליים שלפי החשד שימשו שליח של משמרות המהפכה לרכש ציוד לכטב"מים לאיראן. באפריל נחשפה רשת רכש נוספת לכטב"מים, שהעבירה אותם לאיראן דרך מדינה שלישית, והשתמשה במטבעות קריפטו כדי לשלם ליצרנים סינים. נוביטקס משמשת את איראן גם לצורך העברת כספים לגורמי טרור כגון החות'ים, חיזבאללה, הג'יהאד האסלאמי וחמאס.

השימוש בקריפטו אף מאפשר לאיראן למכור נפט לגורמים כגון רוסיה וסין מבלי שתהיה חשופה לעיצומים הבינלאומיים. שני אזרחים איראנים, למשל, רכשו מטבעות קריפטו בשווי 100 מיליון דולר בשנים 2023-2025 כתשלום על מכירת נפט.

ישראל וארה"ב מנהלות מלחמת חורמה בתופעה, ומבקשות לערער את הביטחון האיראני בשימוש בנתיב כלכלי זה. מלבד העיצומים, מסמנות שתי המדינות באמצעות מודיעין גורמים חשודים המשתמשים במטבעות דיגיטליים למימון טרור ועקיפת הסנקציות, ומחרימות מהם כספים. כך למשל, בחודש שעבר המטה הישראלי ללוחמה כלכלית בטרור פרסם כתובות של 187 ארנקים דיגיטליים ששייכים למשמרות המהפכה, ולפי ניתוח של חברות המתמחות בתחום הם קיבלו עד כה כ-1.5 מיליארד דולר במטבעות טתר סכום המדגים עד כמה התופעה רווחת ומניבה כספים לאיראנים.

במהלך המלחמה נגד איראן ביוני ניכר כיצד המלחמה מתנהלת גם במישורים אחרים: פצחנים המזוהים עם ישראל שיגרו מתקפת סייבר נגד נוביטקס וגנבו 90 מיליון דולר מארנקים בבורסה האיראנית, בטענה כי הם משמשים לעקיפת העיצומים הבינלאומיים נגד הרפובליקה האסלאמית. כתוצאה מכך, דווח, נפגע האמון הציבורי בבורסה, והיקף הסחר במטבעות דיגיטליים כאלה באיראן צנח בחודש יולי ב-70 אחוזים לעומת השנה הקודמת.

פושעים ומחבלים משלבים ידיים

איראן מטפחת כבר שנים ארוכות קשרים עם גורמי פשיעה בינלאומיים, המסייעים לה בשלל פעילויות נגד הסדר העולמי. שילוב האינטרסים של העולם הפלילי והרפובליקה האסלאמית מייצר להם הזדמנות להפיק רווחים שמשמשים את כל הגורמים המעורבים בעניין למטרותיהם הזדוניות. כך למשל, מוכר מאוד השימוש של גורמים פרו-איראניים כגון חיזבאללה ברשתות פשע באפריקה ובדרום אמריקה לצורך הברחת סמים.

שיתוף הפעולה של הפושעים ואיראן נרחב: הם מסייעים לטהרן להלבין הון באמצעות חלפנים ובורסות מקומיות, מאפשרים לה להניב רווחים מהברחת סמים וסחר בלתי חוקי ביהלומים ועוד. הם גם עוזרים לרפובליקה האסלאמית בתחום מכירת הנפט ורכש מטבעות זרים, ועומדים בקשר עם ארגוני השלוחה האיראניים במזרח התיכון כדי לטשטש את טבעית האצבע של טהרן. הפעילות נעשית גם כאן פעמים רבות במדינות שהפיקוח בהן רופף יותר, ונציגי ארגוני הפשע עוברים ממדינה למדינה לאחר שהם נחשפים כדי להמשיך בפעילותם ללא הפרעה.

שילוב הידיים הזה הולך שנים רבות אחורה. שר בכיר לשעבר באיראן, שהיה אחראי על משמרות המהפכה בשנות השמונים, סיפר למשל כיצד המחתרת הבסקית ביצעה התנקשויות בשביל טהרן באירופה לפני שנים רבות.

אך אולי הקשר הזה כלל לא מפתיע, שכן איראן נעזרת ברשתות הפשע העולמיות למשימות מסוכנות עוד יותר: איסוף מודיעין וחיסול מתנגדי שלטון, למשל, או פגיעה בקהילות יהודיות בחו"ל. לפעמים גם הקשרים הללו מתערבבים. במרץ הודיעה מחלקת האוצר האמריקנית על עיצומים נגד ארגון הפשיעה השוודי "פוקסטרוט", שעבד עם הרפובליקה האסלאמית בהברחת סמים אך במקביל גם ביצע מתקפות על יהודים באירופה, וכן ניסה לפגוע בשגרירות ישראל בשטוקהולם.

לחץ מכיוונים שונים

אחרי הפעלת הסנאפבק ניצבת איראן מול משטר עיצומים נוקשה במיוחד, שבוודאי יסב מכה קשה לכלכלה ה"רשמית" שלה. אבל צריך לזכור שמלבד זאת משגשגת באיראן תעשייה שלמה של עקיפת העיצומים הללו. לפי ההערכות היא מגיעה למיליארדי דולרים, ובעיקר מניבה רווח לגורמים המקורבים לשלטון ומאפשרת לאייתוללות לממן את ההתחמשות שלהם ואת ארגוני השלוחה שהם מטפחים בכל רחבי המזרח התיכון.

כתוצאה מכך מצליחה טהרן להמשיך לקדם את מזימותיה נגד המערב, ומי שנפגע מהענישה המערבית הוא בעיקר האזרח הקטן. יש לכך אומנם משמעות בכל הקשור ליכולת של המשטר לשמור על שקט פנימי במדינה, אולם בטהרן כבר מכירים היטב את ההתמודדות עם סגירת מערכת הכלכלה הבינלאומית בפניהם, ולפי שעה הדגימו את יכולתם גם לדכא את חוסר שביעות הרצון של התושבים במדינה.

כל זה לא אומר שאין משמעות לסנקציות, שכן הן צובעות את העסקים עם איראן באופן פלילי ומקשות עליה, אבל צריך להבין שהן איבדו במידה לא מעטה מהעוקץ שלהן. טהרן יודעת איך לעקוף אותן, ומעמידה משאבים נרחבים כדי למצוא דרכים חדשות ואמצעים שונים להסוות את עקבותיה. זה אומנם מחייב אותה להפגין יצירתיות, אבל היא מצליחה לפי שעה לעמוד במשימה בהצלחה יתרה.

מה אפשר ללמוד מזה? שאומנם מדובר בכלי חשוב, שלצד השפעתו הכלכלית יוצר תהודה תקשורתית ופסיכולוגית רבה, ומטיל מגבלות קשות על סחר בנשק עם איראן. בה בעת, אי אפשר לסמוך על העיצומים לבדם כדי לפתור את הבעיה מול הרפובליקה האסלאמית וניסיונותיה לפגוע בישראל ובארה"ב. בוודאי הדברים נכונים במציאות שבה רוסיה וסין אינן משתפות פעולה עם משטר העיצומים הבינלאומי.

כדי לקדם את סיכול המזימות של איראן ואת הפלת השלטון שלה, חובה על מדינות המערב לשלב ידיים ולפעול בכמה מישורים נגדה, כולל בממד הכלכלי אך לא רק בו. לחץ מכיוונים שונים, חשיבה יצירתית ובעיקר סבלנות ונחישות הם שיעמידו לרשות המערב שוחר החופש את הכלים להילחם במשטר האייתוללות ולשמור על הביטחון האזורי והעולמי.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 29 באוקטובר, 2025.